

Kuningatar ilman kuningaskuntaa

Ruotsin kuningatar Kristiinan vallankäyttö hallitsijana ja kruunusta luopumisen jälkeen

Ida-Sofia Kankare

Kandidaatintutkielma

Historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Historia

Ida-Sofia Kankare

Kuningatar ilman kuningaskuntaa

Sivumäärät: 25

Tämän kandidaatintutkielman tarkoituksena on tutkia Ruotsin kuningatar Kristiinan vallankäyttöä hänen kirjoittamissaan kirjeissä. Tutkielmassa käsitellään Kristiinan kirjeitä, jotka on kirjoitettu hänen ollessa vielä Ruotsin kuningattarena sekä kruunusta luopumisen jälkeen kirjoitettuja kirjeitä. Työni keskeisin tutkimuskysymys on, miten Kristiina käytti valtaa ja miten se näkyy hänen kirjeissään.

Tutkielman aineisto koostuu eri 6 analysoitavasta kirjeestä ja tutkimuskirjallisuudesta mikä koostuu Kristiinasta kertovista yleisteoksista sekä yleisemmin aikaan liittyvistä teoksista missä käsitellään eliittiin kuuluvan naisen mahdollisuuksia toimia ja vaikuttaa. Näiden lisäksi työssä hyödynnetään kirjeistä kertovaa metodikirjallisuutta ja vallan teoriaa käsittelevää teosta.

Työn keskeisiä tutkimustuloksena on, että Kristiina pyrki käyttämään valtaa hänelle tärkeiden ihmisten kautta. Hän hyödynsi omassa vallantavoittelussaan henkilöitä, joilla itsellään oli valtaa. Kristiina piti kirjeitse yhteyttä näihin vallantavoittelun kannalta tärkeisiin ihmisiin.

Avainsanat: kirjeet, kuningatar Kristiina, Ruotsi, valta, 1600-luku

Sisällysluettelo

Kuva 1. Maalaus Kristiinasta. Maalauksen on tehnyt David Beck ja se löytyy Sinebrychoffin taidemuseosta Helsingistä. Maalauksen ajoitus ei ole tiedossa. 4

1 Johdanto	5
1.1 Tutkimusaihe ja sen rajaus	5
1.2 Alkuperäislähteet, metodit ja tutkimuskirjallisuus	6
1.3 Naisten vallankäytön historiaa	8
2 Kristiina ja Ruotsin liittokansleri (1644–1645)	10
3 Kristiina luopuu kruunusta (1650-1654)	12
4 Kruunusta luopumisen jälkeen (1655–1669)	15
4.1 Kristiina, Napolin kuningatar?	15
4.2 Kristiinan paluu Ruotsiin (1660–1661 & 1666–1667)	18
4.3 Kristiinasta hallitsija Puolaan?	20
5 Yhteenveto	24
Lähdeluettelo	26
Kuvat	27

Kuva 1. Maalaus Kristiinasta. Maalauksen on tehnyt David Beck ja se löytyy Sinebrychoffin taidemuseosta Helsingistä. Maalauksen ajoitus ei ole tiedossa.

1 Johdanto

1.1 Tutkimusaihe ja sen rajaus

Ruotsin Kuningas Kustaa II Aadolfin kuoltua Lützenin taistelussa 1632 Ruotsin hallitsijaksi nousi hänen vasta 6-vuotias tyttärensä Kristiina. Kuninkaalla ei ollut miespuolisia perillisiä, joten Kristiinan seuraaminen valtaistuimelle oli selvää. Vaikka varhaismodernin ajan Euroopassa suosittiin miespuolisia perijöitä, Kristiinan kuningattareksi nouseminen ei ollut harvinaisuus, sillä tuona aikana Euroopassa oli useita hallitsevia kuningattaria. Syy miksi päädyin juuri kuningatar Kristiinaan, on hänen poikkeuksellisuutensa naisena ja hallitsijana.

Tutkielmassani käsittelen Ruotsin kuningatar Kristiinan (1626–1689) vallankäyttöä hänen kirjoittamissaan kirjeissä ja käsittelen aihetta valitsemieni kirjeiden kautta. Työhöni valitsemat kirjeet käsittelevät Kristiinan elämän vallankäytön kannalta merkittäviä käännteitä. Vallankäytön tarkastelun ohella tutkin myös, että vaikuttiko Kristiinan sukupuoli vallankäyttöön.

Rajaan työni koskemaan sekä Kristiinan hallintoaikaa (1644–1654), että valtaistuimesta luopumisen jälkeistä aikaa, sillä Kristiinan vallankäyttö ei loppunut kruunusta luopumiseen. Aiheen käsittely aloitan vuodesta 1644, sillä tuona vuotena Kristiinasta tuli täysivaltainen hallitsija. Kristiinan ensimmäisiä hallitsijavuosia tarkastellessa tulee kuitenkin huomioida se, että ennen hänen hallitsijaksensa julistamista, Ruotsissa oli pitänyt valtaa holhoojahallitus. Holhoojahallitus hallitsi Ruotsia Kristiinan täysi-ikäistymiseen saakka ja ensimmäiset vuodet täysivaltaisena kuningattarena kuluivat Kristiinalla siihen, että hän pyrki keskittämään valtaa itselleen.

Päädyin rajaamaan aiheeni käsittämään melko pitkän aikavälin, sillä esimerkkejä Kristiinan vallankäytöstä ja sen yrityksistä löytyy sekä hänen vallassaoloajaltaan että sen jälkeiseltä ajalta melko paljon. Mielestäni molempien aikojen hyödyntäminen työssä antaa paremman kuvan siitä, miten Kristiina käytti ja hyödynsi valtaa tai pyrki saavuttamaan valtaa.

Käsittelen Kristiinan elämänvaiheita ja vallankäyttöä ajallisessa järjestyksessä.

Ensimmäisessä käsittelyluvussa käsittelen Kristiinan kuningattareksi tulemisen aikaa Axel Oxenstiernan kautta ja sivuan lyhyesti hänen lapsuuttaan, jotta lukijan on helpompi ymmärtää häntä henkilönä. Tämän jälkeen käsittelen Kristiinan suunnitelmia luopua kruunusta ja

varsinaista kruunusta luopumista. Viimeisessä luvussa käsittelen Kristiinan elämän pisimpään kestänyttä ajanjaksoa eli aikaa kruunusta luopumisen jälkeen. Koska käsittelen melko pitkää aikaväliä, olen ajan hahmottamista helpottaakseni lisännyt lukujen otsikoihin vuosiluvut, joita käsittelen.

1.2 Alkuperäislähteet, metodit ja tutkimuskirjallisuus

Olen valinnut alkuperäislähteekseni 6 Kristiinan kirjoittamaa kirjettä, ja tarkoitukseni oli etsiä niistä esimerkkejä Kristiinan vallankäytöstä tai yrityksistä käyttää valtaa. Kristiinan kirjeitä on säilynyt melko paljon ja tämän vuoksi sopivien kirjeiden löytäminen oli haastavaa suuren aineiston joukosta. Haasteen sopivien kirjeiden löytämiseen toi myös se, että minun täytyi etsiä kirjeitä tietyiltä vuosilta, jotka käsittelivät hänen elämänsä tärkeimpiä käännekohtia. Tavoitteenani oli löytää kirjeitä, jotka sopivat ajanjaksoihin, joita käsittelen, mutta niiden tuli myös sisältää esimerkkejä Kristiinan vallankäytöstä, vaikuttamisesta tai vaihtoehtoisesti liittyä Kristiinan mahdollisesti kokemiin haasteisiin naisvallankäyttäjänä. Kirjeitä käsitellessäni kirjoitin työhön näkyville vain osan kirjeestä, sillä Kristiinan kirjeet saattavat olla usein hyvinkin pitkiä. Tästä syystä lisäsin kirjeistä näkyville vain lyhyitä lainauksia, mitkä ovat analyysin kannalta olennaisia.

Kirjeet, jotka valitsin ovat kaikki kirjoitettu Kristiinan elämän kannalta merkittävälle henkilölle. Ensimmäinen käsittelemäni kirje on käsittelyluvussa kaksi ja kirjoitettu Axel Oxenstiernalle, Kristiinan hallinnon aikaiselle Ruotsin liittokanslerille vuonna 1645. Kolmannessa luvussa käsittelen ranskalaiselle virkamies Chanut'ille vuonna 1654 kirjoitettua kirjettä. Luvussa 4.1 taas käsittelen kirjettä, joka on osoitettu italialaiselle kardinaali Decio Azzolinolle vuonna 1656 ja lisäksi luku 4.2 sisältää myös kaksi Azzolinolle tarkoitettua kirjettä. Luvussa 4.3 käsittelyssä on Kristiinan paavin nuntiukselle Puolaan 1668 kirjoitettu kirje.

Tutkielmani lähdeaineisto koostuu kirjeistä ja siksi valitsin tutkimukseni tueksi Maarit Leskelä-Kärjen, Maarit Lahtisen, Anu Lahtisen ja Kirsi Vainio-Korhosen teoksen Kirjeet ja historian tutkimus (2011). Teos auttoi minua ymmärtämään kirjeiden lähettäjien ja vastaanottajien välistä suhdetta. Kirjeiden tehtävänä oli toimia tiedonvälittäjinä ja ne loivat keskusteluyhteyksiä osapuolten välillä, kun kasvokkain tapaaminen ei ollut mahdollista.

Kirjeet siis olivat tapa asioiden hoitamiseen.¹ Kristiinalla ja henkilöillä, joille hän kirjoitti, saattoi olla välissä useitakin eri valtioita ja tästä syystä kirjeiden kirjoittaminen oli Kristiinalle tärkeä tapa viestiä muiden kanssa. Ulla Koskinen ja Anu Lahtinen kertovat artikkelissaan *Siskot, veljet ja erityisen hyvät ystävät: Aatelismiesten ja –naisten kirjeenvaihto uuden ajan alun Ruotsissa (2011) naisten ja miesten kirjoitustaidosta 1500-luvun Ruotsissa*. Naisten ja miesten kirjoitustaito oli vaihtelevaa, sillä usein ylhäisöllä oli käytettävissä kirjuri kirjeiden kirjoittamista varten. Artikkelissa kuitenkin kerrotaan tapauksesta, jossa alempaan aatelistoon kuulunut Margareta Mårtenintytär oli kirjoittanut itse omia kirjeitään ja kirjeet ovat kirjoitettu selkeällä käsialalla. Tästä vedetään johtopäätös, jossa alempaan aateliin kuuluneetkin naiset ovat saaneet kirjoitustaitoon opetusta. Toisaalta artikkelissa myös todetaan, että usein aristokraattiin kuuluneiden naistenkin käsiala saattoi olla epäselvää.² Kristiina itse oli hyvin ahkera kirjoittaja ja vietti paljon aikaa kynä kädessään. Kristiinalla oli myös kirjuri, joka kirjoitti ylös muistiinpanoja Kristiinan sanellessa eli hän ei kirjoittanut kaikkea täysin itse, mutta ahkera hän oli kirjoittamaan joka tapauksessa. Hänen omat poliittiset tavoitteensa olivat iso syy valtaviin kirjemääriin, mutta hän kirjoitti myös paljon täyttääkseen omia tavoitteitaan kirjailijana.³

Hyödynnän tutkimuksessani Kristiinasta kertovia elämäkertoja. Kristiinaa on tutkittu hyvinkin paljon eri näkökulmista, joten hänestä löytyy useita hänen koko elämänsä kattavia teoksia. Oman tutkielmani näkökulman on tarkoitus syventyä Kristiinan vallankäyttöön ja tuoda siihen uusia näkökulmia. Kristiinan kirjeitä on käsitelty aiemminkin, mutta haluan omalla työlläni tuoda hänen kirjeidensä käsittelyyn uutta perspektiiviä. Teosten näkökulma ja tyyli vaihtelee jonkin verran ja siksi päädyin valitsemaan useampia teoksia työhöni. Parhaiten työni aiheeseen sopivat Peter Englundin *Kuningatar Kristiina: tyttö kuningas (2015)* ja Peter Englundin *Kuningatar Kristiina: elämäkerta (2007)* sekä Veronica Buckleyn *Queen Christina of Sweden: The Restless Life of European Eccentric (2005)*. Lisäksi valitsin työhöni Sven Stolpen teoksen *Kuningatar Kristiina (1967)*. Stolpen teos on iällisesti melko vanha, mutta päädyin kuitenkin hyödyntämään sitä työssäni, sillä se sisältää Kristiinasta näkökulmia, joita muiden kirjoittajien teoksista ei löydy. Kristiinaa käsittelevän kirjallisuuden tukena hyödynnän Anu Lahtisen teosta *Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset: Naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470–1620*. Teos käsittelee Flemingin suvun naisten toimijuutta,

¹ Koskinen ja Lahtinen 2011, 87

² Koskinen ja Lahtinen 2011, 86

³ Englund 2006, VII

mutta teoksesta saa yleiskuvaa varhaismodernin ajan yläluokkaisen naisen vaikutusmahdollisuuksista. Valitsin työhöni myös toisen Anu Lahtisen teoksen *Ebba, kuningattaren sisar* (2021). Teos on saman tyyppinen kuin edellä mainittu Lahtisen teos, mutta käsittelee Flemingin suvun naistenhistoriaa Ebba Stenbockin kautta.

1.3 Naisten vallankäytön historiaa

Koska työni käsittelee vallankäyttöä, on syytä määritellä mitä vallalla tarkoitetaan. Valta tarkoittaa henkilön ”kykyä saada läpi tavoitteitaan ja vaikuttaa ratkaisuntekoon”.⁴ Elämänsä aikana Kristiina käytti valtaa hallitsevana kuningattarena ja kruunusta luopumisen jälkeen hän pyrki käyttämään valtaa monin keinoin.

Anu Lahtinen ja Kirsi Vainio-Korhonen ovat todenneet teoksessa *Vallan teoriat* historian tutkimuksessa (2011), että naisten vallankäytön on aiemmissa tutkimuksissa tulkittu olleen väistyvää ja epävirallista. Heidän mukaansa naisten oli esimodernissa yhteiskunnassa haastavaa saada itselleen laillista auktoriteettiasemaa, mutta se ei tarkoittanut, etteikö naisilla ollut mahdollisuutta valtaan. Laillisesti tunnustetun auktoriteettiaseman sijasta naisilla oli mahdollisuus saavuttaa sosiaalisesti hyväksytyt auktoriteettiasema.⁵ Aiemmissa tutkimuksissa osa tutkijoista on muistuttanut, että valta ei aina tarkoittanut poliittisia tai hallinnollisia toimia, vaan usein valta keskittyi kotiin tai sukupiiriin. Naisten valta keskittyi juuri kodin ympärillä toimimiseen.⁶ Tästä vinkkelistä ajatellen Kristiina oli poikkeuksellinen, sillä sukupuolestaan huolimatta hänellä oli mahdollisuus käyttää valtaa enemmän kuin keskiverrolla 1600-luvulla eläneellä naisella.

Anu Lahtisen teoksessa *Ebba, kuningattaren sisar*, on esimerkki poikkeuksellisemmasta tavasta, jolla nainen saattoi saada itselleen valtaa. Käskynhaltija Klaus Flemingin leski, Ebba Stenbock (n. 1550–1614) otti tehtäväkseen jatkaa miehensä työtä tämän kuoltua Turun linnassa.⁷ Hän käytti valtaa Turun linnassa osallistumalla neuvotteluihin, päätöksentekoon ja linnan puolustukseen. Aikanaan Ebban toiminta koettiin ennen kuulumattomaksi, vaikka sitä se ei ollut. Lahtisen mukaan aiemminkin aateliset leskirouvat ovat osallistuneet johtajien asemassa poliittisiin ja sotilaallisiin valtakamppailuihin.⁸ Ebbankin vaikutus oli todellisuudessa epävirallista ja mukaillee siis aiempia tutkimuksia, joiden mukaan naisten

⁴ Lahtinen 2007, 26

⁵ Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen ja Vehkalahti 2011, 22–23

⁶ Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen ja Vehkalahti 2011, 23

⁷ Lahtinen 2021, 95

⁸ Lahtinen 2021, 97

valta oli epävirallista ja enemmänkin sosiaalista valtaa.⁹ Suhteessa Kristiinaan, Ebban valta oli hyvin erilaista verrattuna Kristiinaan. Toisin kuin Ebballa, Kristiinalla oli mahdollisuus näkyvämpään ja julkisempaan rooliin vallankäyttäjänä.

⁹ Lahtinen 2021, 99

2 Kristiina ja Ruotsin liittokansleri (1644–1645)

Kristiina nousi Ruotsin hallitsijaksi vuonna 1644, täytettyään 18 vuotta. Ennen kuningattaren täysi-ikäistymistä Ruotsia hallitsi holhoojahallitus, joka oli hallinnut siitä saakka, kun Kristiina oli ollut lapsi. Kristiinan saatua hallitsijalle kuuluvat valtuudet Ruotsin hovissa alkoi tapahtua muutoksia.

1600-luvulla Ruotsi oli tiukasti luterilaisen kirkon alaisuudessa ja katoliseen uskoon suhtauduttiin vihamielisesti,¹⁰ mutta Kristiina itse oli Ruotsin virallista kantaa avoimempi uskonnollisille kysymyksille ja uudelle tiedolle.¹¹ Kristiinan haaveena olikin luoda hovistaan ‘’kaikkein arvostetuin ja oppineisuuden keskus’’¹². Kristiinan vaikutuksesta hoviin saapui muualta Euroopasta oppineita ja Ruotsiin muodostui oppineisuuden keskus, jossa edistettiin tiedettä ja oppineisuutta. Vielä 1600-luvun Euroopalle tämä oli melko tavaton ja harvinainen ilmiö.¹³

Maansa hallitsijana Kristiina oli taitava. Hän hyödynsi valtaansa tehokkaasti ja sai esimerkiksi valtiopäivillä ajettua läpi asioita, joita aateliset vastustivat. Kristiinan kyky käyttää valtaa tehokkaasti juontuu hänen lapsuuteensa. Hän oli jo lapsena saanut erinomaisen koulutuksen politiikkaan¹⁴, ja lisäksi hän oli jo nuoresta saakka osallistunut ja saanut oppia osallistumalla valtioneuvoston kokouksiin sekä vastaanottamalla muiden maiden lähettiläitä.¹⁵ Siitä huolimatta, että Kristiina oli nainen, hänelle annettiin vastaavanlainen koulutus kuin tulevalle kuninkaalle olisi annettu. Osasyys Kristiinan saamaan koulutukseen oli hänen oman isänsä, Kustaa II Aadolfin toivomus. Hän toivoi Kristiinan saavan saman koulutuksen kuin miespuolinen perillinen olisi saanut ja tästä syystä hänen valmennuksensa sisälsi asioita, joita normaalisti samassa asemassa ollut nainen ei olisi saanut.¹⁶ Voidaankin siis katsoa, että Kristiina kasvatettiin miehenä, vaikka ilmeisesti hänestä ei varsinaisesti miestä ollut tarkoitus tehdä.

¹⁰ Englund 2015, 28

¹¹ Englund 2015, 48

¹² Englund 2015, 43

¹³ Englund 2015, 44, 45

¹⁴ Englund 2015, 73

¹⁵ Englund 2015, 77

¹⁶ Buckley 2005, 49

Virallisesti kuningattareksi tultuaan 1644, Kristiina pisti hovissa tuulemaan. 18-vuotias kuningatar sai nyt hallita virallisesti ja hän ryhtyi keräämään valtaa itselleen holhoojahallitukselta, joka oli viimeiset kahdentoista vuoden ajan sitä pitäneet. Erityisesti Kristiina halusi päästä eroon Ruotsin liittokanslerista, Axel Oxenstiernasta, joka oli ollut jo Kristiinan isän aikana aktiivisesti vaikuttamassa Ruotsin asioihin ja pitänyt valtaa Kristiinan täysi-ikäistymiseen asti. Englundin mukaan Kristiinan halu päästä eroon Oxenstiernasta johtui siitä, että Kristiina koki hänen olleen uhkana omalle vallalleen.¹⁷ Huolimatta Kristiinan pyrkimyksistä siirtää Oxenstierna syrjään, liittokansleri pysyi Ruotsin politiikan ja vallan keskiössä. Tästä eteenpäin Kristiina ja Oxenstierna ”kilpailivat” vallasta keskenään.¹⁸

(-) Samalla, kun sanoin, herra, vaativani rauhaa, haluan sitoutua niin paljon voimakkaammin käymään sota dedh:tä¹⁹ vastaan (-), kun olen tehnyt tarvittavat toimenpiteet Liivinmaalla ja täällä Ruotsissa viljasta, suolasta, humalasta, sokerileivästä, jauhoista ja kaurasta, mitään ei pitäisi puuttua (-).²⁰

Näin Kristiina kirjoitti Axel Oxenstiernalle valtakautensa alussa. Kirje on kirjoitettu 8.3.1645. Kirjeessä Kristiina kertoo Oxenstiernalle toivovansa rauhaa, mutta näkee sen niin epätodennäköisenä, että hän käskää joukkojaan käymään sotaan suuremmalla voimalla. Lisäksi Kristiina määrää armeijalle laivastolle ja Länsi-Götanmaan joukoille lisää ruokaa.

Varhaismodernin ajan kirjeiden yleinen tyyli vaihteli vastaanottajan mukaan. Erityisesti tyyliin vaikutti vastaanottajan ja lähettäjän välinen arvoasema. Kirjeenvaihdossa käskyjä sai esittää vain hallitsija alamaistalleen tai työnantaja palvelijalleen.²¹ Kristiinan Oxenstiernalle kirjoittama kirje on tyypillinen esimerkki kirjeestä, missä hän käyttää valtaa kuningattarena antamalla käskyjä. Tämän tyyppisissä kirjeissä Kristiina käyttää valtaa esimerkiksi antamalla toimintaohjeita, kuten edellä mainitussa kirjeessä tai ilmaisemalla hyväksyntänsä käydyille neuvotteluille.

¹⁷ Buckley 2005, 63-65

¹⁸ Buckley 2005, 65

¹⁹ Tämän sanan merkitys on jäänyt epäselväksi

²⁰ Kristiinan kirje Oxenstiernalle 8.3.1645

²¹ Leskelä-Kärki, Lahtinen, Vainio-Korhonen, 100

3 Kristiina luopuu kruunusta (1650-1654)

Vasta kahden vuoden ajan hallittuaan, Kristiinalla heräsi ajatus kruunusta luopumisesta. Yksiselitteistä syytä Kristiinalla ei ollut kruunusta luopumiselle. Hän esitti valtaneuvostolle kruunustaan luopumisen olevan valtakunnan etu ja että hän koki sen olevan itselleen paras ratkaisu tilanteessa.²² Ilmeisimmin Kristiina viittasi näillä syillä haluttomuuteensa mennä koskaan naimisiin tai hankkia perillisiä ja sen vuoksi kruunusta luopumisen olevan etu sekä Ruotsille ja hänelle itselleen. Valtaistuimesta luopuminen ei ollut Kristiinalle päänäkökohta, sillä hän oli jo ennen kruunusta luopumisilmoitustaan, vuoden 1650 valtiopäivillä, saanut kohotettua serkkunsa Kaarle Kustaan (1622–1660)²³ Ruotsin perintöruhtinaaksi.²⁴ Tämän Kristiina oli saanut ajettua läpi, sillä ehdolla, että Kristiina kuolisi ilman perillisiä.²⁵ Kristiina oli itse vakaasti päättänyt olla hankkimatta perillisiä ja siksi Kaarle Kustaan nimitys seuraajaksi voidaan nähdä valmistautumisena kruunusta luopumiselle.

Vuoteen 1650 mennessä Kristiina oli alkanut kokea tyytymättömyyttä tilanteeseensa Ruotsissa. Saman vuoden kesänä järjestettiin valtiopäivät, joissa keskusteltiin Ruotsiin hallintoon liittyvistä asioista. Keskustelut kestivät syyskuuhun saakka, jolloin Kristiina päätti ilmoittaa luopuvansa kruunustaan ja vaati serkustaan Kaarle Kustaasta tehtävän Ruotsin perintö prinssi. Kristiinan ilmoitus tuli suurena yllätyksenä ja herätti vastustusta, sillä jo aiemmin Kaarle Kustaa oli nimitetty Kristiinan päätöksellä hänen seuraajakseen, mikäli hän kuolisi pian lapsettomana²⁶ ja lisäksi valtiopäivät eivät nähneet Kristiinan kruunusta luopumiselle tarpeeksi selkeää syytä. Valtiopäivillä Kristiinan halun luopua kruunusta torjuttiin ja Kristiina säilyi toistaiseksi kuningattarena.²⁷

Ennen kesällä alkaneita valtiopäiviä Ruotsin poliittinen ilmapiiri oli alkanut jännittyä. Kansa oli tyytymätöntä aatelistoon ja tyytymättömyys ilmeni levottomuuksina sekä kapinoina. Näiden lisäksi edeltävän syksyn sato ollut huono ja se sai nälkäiset alempiin luokkiin kuuluneet ihmiset liikkeelle. Tilanne kärjistyi siihen, että alempiin säätyihin kuuluneet papisto, porvaristo ja talonpojat ryhtyivät kapinaan aatelistoa vastaan ja vaativat valtiopäivien

²² Stolpe 1961, 133

²³ Kaarle Kustaa X oli Ruotsin kuninkaana vuosina 1654–1660

²⁴ Englund 2015, 88

²⁵ Englund 2015, 87

²⁶ Mikäli Kristiina olisi kuollut lapsettomana ja Kaarle Kustaasta olisi tullut kuningas sen myötä, Ruotsin johdolla olisi ollut mahdollisuus järjestää kuninkaanvaalit ja valita hallitsijaksi joku toinen. Syy miksi perintö prinssiksi julistaminen herätti vastustusta oli se, että Kaarle Kustaan lapset olisivat tässä tilanteessa myös oikeutettuja kruunuun.

²⁷ Buckley 2005, 123

toimintatapoihin muutosta. Alempien säätyjen lisäksi säädytön kansan osa vaati aateliston etuoikeuksien kumoamista. Tässä vaiheessa Kristiina joutui käyttämään valtaa ja puuttumaan peliin.²⁸ Ruotsissa vallinneet levottomuudet menivät niin pitkälle, että aatelisto joutui pyytämään Kristiinalta apua. Kristiina kuitenkin kieltäytyi antamasta tukea aatelistolle ja osoitti sen – vastoin odotuksia – alempien luokan säädyille ja säädyttömille. Alempien luokkien ollessa varma Kristiinan tuesta, hän ryhtyikin tukemaan aatelistoa, sillä ehdolla, että se harkitsisi uudelleen Kristiinan ehdotusta Kaarle Kustaan nimittämisestä. Aatelisto suostui Kristiinan tarjoukseen ja Kaarle Kustaa sai oikeuden Ruotsin kruunuun.²⁹ Kristiinan toimet valtiopäivillä johtivat siihen, että hän onnistui saamaan itselleen lähes absoluuttisen vallan³⁰ ja hänen toimintansa valtiopäivillä osoitti myös, miten etevä vallankäyttäjä hänestä oli tullut nuoresta iästään huolimatta.

1654 Kristiina otti kruunusta luopumisen uudelleen esille Uppsalassa järjestetyillä valtiopäivillä. Kristiinan ilmoitus herätti vastustusta valtaneuvostossa ja aatelisissa samoin kuin neljä vuotta aiemminkin, mutta tällä kertaa Kristiina pysyi päätöksessään.³¹ Edellisellä kerralla Kristiina oli joutunut lykkäämään kruunusta luopumista, sillä osasyynä hankkeen lykkääntymiseen johtui siitä, että ilman neuvoston hyväksyntää, Kristiina ei olisi saanut rahallista tukea Ruotsin valtiolta ja täten olisi täysin omillaan.³² Tällä kertaa asiaa helpotti se, että Kaarle Kustaa valmiiksi nimitettyä Kristiinan seuraajaksi ja lopulta asia sai neuvoston hyväksynnän. Kristiina ilmoitti virallisesti luopuvansa kruunusta seuraavana keväänä.³³

Tänä hetkenä, jolloin olen valmis luopumaan roolistani vetäytyäkseni syrjään näyttämöltä, en juuri huolehdi suosionosoituksista. Tiedän ettei sitä roolia, jota olen esittänyt, ole hahmoteltu teatterin tavallisten sääntöjen mukaan. On surullista, ettei se, mikä on vahvaa, miehekästä, voimakasta, voi olla mieleen. (-) Mitä tyydytystä tulenkaan tuntemaan ajatellessani, että olen iloisin sydämin osoittanut hyvyttä ihmisiä kohtaan, mutta säälimättä rankaissut heitä, jotka ovat tehneet paha. (-) Olen pannut valtion hyvän kaikkien muiden näkökohtien edelle. Olen ilomielin uhrannut kaiken sen etujen vuoksi. Olen ylpeilemättä omistanut vallan, eroan siitä kevyesti.³⁴

²⁸ Englund 2007, 69-70

²⁹ Englund 2007, 75-76

³⁰ Englund 2007, 77

³¹ Buckley 2005, 152

³² Englund 2015, 97

³³ Buckley 2005, 152

³⁴ Englund 2007, 80-81

Näin Kristiina kirjoitti vuonna 1654 kirjeessään ranskalaiselle diplomaatti Chanut'ille.³⁵Kirjeen pääsisältö käsittelee Kristiinan valmiutta luopua kruunustaan ja samalla hän arvioi omaa valtakauttaan. Kirje on kirjoitettu ennen Kristiinan virallista kruunusta luopumista. Kirjeessä Kristiina vakuuttaa Chanut'ille olevansa varma päätöksestään luopua kruunusta, eikä jää murehtimaan sitä millainen hallitsija hän oli tai millainen kuva hänestä jää muille. Tärkeimpänä Kristiina pitää sitä, että hän piti valtiota etusijalla ja että hän luopuu vallasta kevyesti.

Kristiina vakuuttaa kirjoittaessaan luopuvansa kevyesti vallasta, mutta ilmeisimmin hän kuitenkin jäi kaipaamaan sitä. Tästä kertoo Kristiinan myöhempi elämä, jonka aikana hän pyrki saamaan uudelleen valtaa itselleen monin keinoin. Mielestäni voisi jopa ajatella, että Kristiinan luopuminen kruunusta oli jonkinlainen tapa käyttää valtaa, sillä yhtenä isoimpana syynä Kristiinan vallasta luopumiselle on esitetty olevan se, että hän ei koskaan halunnut mennä naimisiin tai hankkia lapsia. Mahdollisesti Kristiina halusi käyttää valtaa päättämällä omasta elämästään sen sijaan, että olisi mukautunut ajan normeihin.

³⁵ Rauno Ekholmin suomentama kirje löytyy Englundin vuoden teoksesta kuningatar Kristiina: elämäkerta

4 Kruunusta luopumisen jälkeen (1655–1669)

Valtaneuvoston hyväksynnällä Kristiina luopui kruunusta 1654, mutta samalla hän lähti kokonaan pois Ruotsista Tanskan kautta. Kristiina jatkoi Tanskasta matkaansa ensin Hampuriin³⁶ ja lopulta Kristiina asettui tuohon aikaan Espanjan hallinnon alla olleiden Alankomaihin. Matkan aikana tapahtui Kristiinan kannalta yksi hänen elämänsä merkittävimmistä käännteistä: hän kääntyi Brysselissä ollessaan luterilaisuudesta katolilaisuuteen.³⁷ Kristiinan luopuessa kruunusta, oli luopumisasiakirjaan ehdoksi elatusmaksuille merkitty kohta, jossa Kristiinan tuli sitoutua pysymään protestanttina.³⁸ Kristiinan kääntymyksestä huolimatta elatusmaksut jatkuivat, vaikkakin niissä oli usein viivytyksiä.³⁹

Vaikka Kristiina olikin luopunut kruunusta, hän ei ollut jättämässä politiikkaa taaksensa, päinvastoin⁴⁰. Ruotsista lähdön jälkeen Kristiinalla oli halu osallistua ahkerasti eri valtioiden politiikkaan ja siten saavuttaa valtaa.

4.1 Kristiina, Napolin kuningatar?

Espanja ja Ranska olivat taistelleet 1400-luvulta lähtien Italiasta. Molempien valtioiden dynastioilla oli vaateita maan suhteen, ja sen vuoksi valtiot ajautuivat pitkiin, vuosisatojen pituisiin taisteluihin. 1500-luvun alussa Espanja kuitenkin lopulta sai itselleen Napolin ja Ranska luopui alueeseen kohdistuneista vaateistaan.⁴¹

1600-luvulla Ranska alkoi uudelleen tavoitella Italiaa, josta seurasi se, että Espanja ja Ranska ajautuivat jälleen kiistoihin. Vuotena 1654 ranskalaiset olivat useampaan otteeseen pyrkinet valtaamaan Espanjan alaisuudessa olleen Napolin, mutta tuloksetta. Useiden epäonnistuneiden yritysten jälkeen, Ranskalla heräsi ajatus siitä, että Napoliin tarvittaisiin hallitsija, jonka avulla Napoli saataisiin julistettua itsenäiseksi valtioksi⁴². Napolissakin oltiin

³⁶ Buckley 2005, 163, 165

³⁷ Englund 2015, 109

³⁸ Stolpe 1967, 152

³⁹ Englund 2015, 105

⁴⁰ Englund 2015, 104

⁴¹ Britannica, Spanish acquisition of Naples

⁴² Englund 2015, 135

tyytymättömiä Espanjan alaisuudessa oloon⁴³ ja napolilaiset hyödynsivät Ranskaa, jonka avulla he pääsisivät irrottautumaan Espanjasta.⁴⁴ Ehdokkaiden joukosta, tuohon aikaan Roomassa elänyt Kristiina valikoitui täksi hallitsijaksi, jonka Ranska tarvitsi Napolia hallitsemaan.⁴⁵

Napolin kruunu oli hyvin houkutteleva Kristiinalle. Hän oli elänyt Ruotsin kruunusta luovuttuaan taloudellisissa vaikeuksissa⁴⁶, ja Napolin kuningattareksi ryhtyminen olisi ratkaissut tämän ongelman.⁴⁷ Kristiinan kiinnostus politiikkaan vaikutti myös hänen päätökseensä. Mikäli hän olisi kieltäytynyt Ranskan ehdotuksesta, hän olisi jäänyt asumaan Roomaan, mutta Napolin kruunun avulla hän pääsisi jälleen keskelle politiikkaa.⁴⁸

1656 Kristiina ryhtyi salaiseen yhteydenpitoon ranskalaisen kardinaali Mazarinin kanssa. Yhdessä hänen kanssaan Kristiina suunnitteli Napolin kuningattareksi nousua ja he sopivat, että Kristiinasta oli tulossa Napolin kuningatar vain nimellisesti, todellinen valta pysyisi Ranskalla.⁴⁹ Kristiinan kuollessa Napolin hallitsijaksi oli tarkoitus nousta Ranskan kuningas Ludvig XIV:n veli, Anjoun Filip⁵⁰. Heidän suunnitelmanaan oli vallata Napoli Espanjalta sotilaallisin voimin.⁵¹ Kristiina lähetti kardinaali Mazarinille useita kirjeitä koskien kahden Napolin suunnitelmia, mutta Mazarin ei ollut yhtä innokas vastaamaan niihin, sillä hän lähetti Kristiinalle vain joitakin kirjeitä.⁵²

(-) Muuten Mazarin on viisas, ovela ja taitava, mutta hän haluaa antaa itsestään vaikutelman kunniallisena miehenä ja onnistuu siinä ajoittain melko hyvin, ja hän on maltillinen kaikissa intohimoissaan – tai pikemminkin voisi sanoa, hänellä on vain yksi sellainen, ja se on kaikista kaunein, vallanhimo. (-) Hänen ajatuksensa ovat mahtavia ja hänen äärettömän vallanhimonsa arvoisia, hän on nokkela, ovela ja kekseliäs, hänen tietämyksensä valtion asioista on ääretön. Hän tietää näistä asioista

⁴³ Englund 2007, 109

⁴⁴ Buckley 2005, 200

⁴⁵ Englund 2015, 135

⁴⁶ Englund 2007, 101

⁴⁷ Englund 2007, 101

⁴⁸ Buckley 2005, 202

⁴⁹ Buckley 2005, 202

⁵⁰ Stolpe 1967, 189

⁵¹ Stolpe 1967, 189-190

⁵² Buckley 2005, 228, 229

enemmän kuin kukaan muu, jonka tunnen, hän on ahkera ja työteliäs, ja tekee kaikkensa, jotta säilyttäisi hyvän asemansa (-).⁵³

Näin Kristiina kirjoitti 30. joulukuuta vuonna 1656 päivätyssä kirjeessä ystävälleen, roomalaiselle kardinaali Decio Azzolinolle. Kirje on kirjoitettu samana vuotena, kun Kristiina aloitti salaisen yhteydenpidon Mazarinin kanssa. Kirje on melko pitkä ja sen aikana Kristiina kuvailee omaa näkemystään Ranskasta ja sitä hallitsevista henkilöistä Azzolinolle, mutta sisältö koskee pääsääntöisesti kardinaali Mazarinia. Kirjeen aikana hän ylistää Mazarinia kuvailemalla häntä sanoin ovela, vallanhimoinen, kunnianhimoinen, taitava ja nokkela. Kristiina ylistää Mazarinia myös mainitsemalla hänen tietämyksensä valtionasioista olevan ääretön.

Tapa, jolla Kristiina kuvailee Mazarinia, antaa kuvan siitä, että Kristiina arvosti häntä suuresti. Mielestäni Mazarinin persoona saattaisi olla yhtenä syynä, miksi Kristiina suostui hänen tarjoukseensa, sillä hän tarvitsi hankkeeseensa henkilön, joka pystyisi nostamaan hänet takaisin valtaan ja politiikan keskelle. Toisaalta hänellä oli myös muita vaikutusvaltaisia henkilöitä elämässään, mutta ilmeisimmin Mazarinin tarjous tuli oikeaan aikaan.

Kristiinan kuvailusta saa kuvan arvostuksesta Mazarinia kohtaan, mutta hänen tavastaan kuvailla voidaan myös päätellä Kristiinan omia ihanteita. Hän selvästikin arvostaa Mazarinin omaamia luonteenpiirteitä ja ihanoi ihmisissä älyä, kunnianhimoisuutta ja ahkeruutta. Hänen ihannoimansa piirteet ovat sellaisia, joita hänellä itselläänkin on ja tästä voidaan päätellä Kristiinan arvostavan hänen itsensä kaltaisia ihmisiä. Erityisesti Kristiina vaikuttaisi arvostavan vallanhimoisuutta, mikä oli etuna hänen tavoitellessa Napolin kuningattareksi tulemista. Vallanhimoisen tukijan avulla hän mahdollisesti pystyi olemaan varmempi omien vallantavotteluidensa toteutumisesta.

Tämä Azzolinolle kirjoitettu kirje on ystävien välinen kirje. Koskisen ja Lahtisen mukaan tämän ajan kirjeet noudattavat muodollista kaavaa, vaikka kyseessä olisi läheisten ystävien välinen kirje. Heidän mukaansa kirjeitä ei yleensä käytetty tunteiden ilmaisemiseen ja erittelemiseen. Tiedonvälitys ja palvelukset olivat ensisijainen kirjeiden tarkoitus. He myös

⁵³ Kristiinan kirje kardinaali Azzolinolle 30.12.1656, 114

kirjoittavat kirjeiden olevan lyhyitä ja toteavia silloinkin, kun tunteita käsitellään.⁵⁴ Tämä Kristiinan kirje Azzolinolle ei ole tässä suhteessa poikkeus, sillä vaikka hän kirjoittaakin Azzolinolle omista tuntemuksistaan Mazarinista, kirjeen pääpaino on toteamuksissa eikä hänen tuntemuksiaan Mazarinista käsitellä kovin pitkästi.

Kun Kristiinan ja Mazarinin sopimuksesta oli kulunut reilusti yli vuosi aikaa, mitään ei ollut tapahtunut suunnitelmien edistämiseksi. Hanketta hankaloitti lisäksi se, että se oli vuotanut julki ja lopulta koko hanke kaatui siihen, että Kristiina joutui palaamaan Ranskasta takaisin Roomaan Mazarinin lähettämänä.⁵⁵

4.2 Kristiinan paluu Ruotsiin (1660–1661 & 1666–1667)

Kristiina palasi Ruotsiin syksyllä 1660. Tämä oli hänen ensimmäinen visiittinsä Ruotsiin sieltä lähdön jälkeen. Kristiinan Ruotsin vierailun syynä oli kuningas Kaarle Kustaan hautajaiset ja lisäksi hänen oli tarkoitus osallistua neuvotteluihin, joissa vahvistettaisiin hänen vuotuinen ylläpitosopimuksensa.⁵⁶ Kristiinan Ruotsin vierailulle tuli uusi käänne, kun hän ilmoitti valtiopäiville haluavansa Ruotsin kruunun takaisin itselleen. Ehtona vaateelleen Kristiina kertoi, että jos kuningas, Kaarle XI (1655–1697)⁵⁷, kuolisi ilman perillisiä, kruunun pitäisi palata Kristiinalle. Perusteluna vaatimukselleen Kristiina esitti sen, että hän oli kruunusta luopuessaan luovuttanut sen vain Kaarle Kustaalle ja hänen rintaperillisilleen.⁵⁸ Englundin mukaan Kristiina tiesi, ettei katoliseksi kääntymään voinut olla enää Ruotsin kuningatar ja hänen tulkintansa mukaan Kristiinan tarkoituksena oli kiristää itselleen lisää myönnytyksiä eikä siis todellisuudessa olisi halunnut kruunuaan takaisin.⁵⁹ Englundin tulkinta Kristiinan toiminnasta vaikuttaa järkeen käyvältä, sillä Kristiina eli näihin aikoihin taloudellisissa vaikeuksissa. On siis uskottavaa, että hänen vaatimuksensa kruunun palauttamisesta oli suunniteltu ja harkittu teko, jotta hän saisi korjattua taloudellista tilannettaan. Toisaalta ei voida myöskään poissulkea sitä mahdollisuutta, että Kristiina saattoi myös olla aivan tosissaan vaateissaan, sillä myös tämä olisi ollut keino paikata kehnoa taloutta ja samalla päästä takaisin valtaan. Olihan hänen pääsyensä Napolin kuningattareksi aiemmin estynyt ja Napolin kruunua havitellessaan Kristiina oli myös ollut rahavaikeuksissa.

⁵⁴ Koskinen ja Lahtinen 2011, 88

⁵⁵ Buckley 2007, 231 ja 243

⁵⁶ Englund 2015, 157

⁵⁷ Kaarle XI oli Ruotsin kuninkaana vuosina 1660–1697

⁵⁸

⁵⁹ Englund 2015, 158

Vastauksena vaateeseen kruunun palauttamisesta, Kristiina sai ehdottoman kieltäytymisen. Oikeastaan Kristiina ei edes saanut vastausta lähettämäänsä kirjeeseen ja lopulta Kristiina näki parhaaksi lähteä Tukholmasta. Hän viipyi kuitenkin Ruotsissa vielä 1661 toukokuuhun saakka.⁶⁰

Kristiinan toinen Ruotsin vierailu tapahtui vuonna 1667. Osasyynä Kristiinan Ruotsin matkalle olivat syynä hänen omien etujensa valvominen. Kristiinalla oli tuloja ruotsalaisista elatusmaista ja oli syntynyt huhuja mahdollisista tulevista levottomuuksista Itämerellä. Hän pelkäsi, että hänen elatusmaansa julistettaisiin puolueettomiksi. Toinen syy Ruotsin matkalle oli Ruotsin tulevat valtiopäivät, joille Kristiina halusi osallistua.⁶¹

Olisin halunnut, kuten sinä, kyetä kirjoittamaan sinulle Tukholmasta tai ainakin Ruotsista; mutta kuten hyvin tiedät, olen aina sanonut, että halusin mennä Ruotsiin kahdella ehdolla: toisella että muodostetaan valtiopäivät, ja toisella että minulle annettaisiin vapaus uskonnonharjoittamiseen.⁶²

Näin Kristiina kirjoitti Azzolinolle elokuussa 1666 Hampurista. Kirjeestä käy ilmi, että Kristiina halusi vapauden harjoittaa katolista uskoaan Ruotsissa ja hänen tavoitteenaan oli osallistua Ruotsin valtiopäiville. Myöhemmin kirjeessä Kristiina kertoo olevansa epävarma Ruotsin matkastaan niin kauan, kun ei ole täyttä varmuutta valtiopäivien toteutumisesta.

Tässä kirjeessä Kristiinan vallankäyttö näkyy siten, että hän haluaisi käyttää valtaa ja uhmata luterilaisen papiston vaatimuksia. Hän ei halua hyväksyä sitä, että hänen katolisen uskonsa harjoittamista ei sallita, vaan pyrkii saavuttamaan vapauden sen harjoittamiseen. Kristiinan voi varmasti sanoa tienneen papiston suhtautumisen katolisuuteen ja siksi mielestäni tämä yritys käyttää valtaa voisi liittyä Kristiinan entiseen Ruotsin kuningattarena oloon. Hän ehkä edelleen mielsi itsensä Ruotsin kuningattareksi, vaikka ei sitä virallisesti enää ollutkaan ja tästä syystä hän pyrki saamaan itselleen etuoikeuden mitä muille ei sallittaisi. Kirjeessä hän myös vaatii valtiopäivien kokoontumista, mutta halusi itse ehdottomasti olla paikalla. Tämänkin voisi ajatella liittyvän siihen, että Kristiina piti itseään kuningattarena.

⁶⁰ Englund 2015, 158-160

⁶¹ Englund 2015, 166

⁶² Kristiinan kirje kardinaali Azzolinolle 4.8.1666, 189

Myöhemmin saman vuoden elokuussa Kristiina kirjoitti jälleen Azzolinolle tilanteestaan Ruotsin kanssa.

Sain vihdoin Ruotsista päätöslauselman koskien uskonnon harjoittamista ja minulta on evätty kaikki, minkä ei pitäisi yllättää minua – Minua tuskastuttaa se, että olen menettänyt täysin toivoni siitä, että näkisin valtiopäivät, niin kauan kuin olen tässä maassa, ja en uskalla edes toivoa, että se pidettäisiin edes minun Ruotsissa oleskeluni jälkeen (-).⁶³

Hän kertoo kirjeessä saaneensa Ruotsilta päätöksen, jossa häneltä evättiin täysin mahdollisuus uskonsa harjoittamiseen ja hän kertoo myös olevansa huolissaan valtiopäivien toteutumisesta. Kristiina ilmaisee kuitenkin selkeästi tekevänsä lähtöä Ruotsiin esteistä huolimatta. Ruotsin papisto ei suhtautunut Kristiinan katolisuuteen hyvin ja pyrki estämään Kristiinan Ruotsiin tulon asettamalla ehtoja, jotka estäisivät katolisuuden harjoittamisen. Ruotsissa oli myös yleisesti tiedossa Kristiinan taitavuus poliittisena vaikuttajana ja tämä nähtiin uhkana Ruotsille. Valtiopäiviä lykättiin, jotta Kristiina ei voisi osallistua niille.⁶⁴

Tästä kirjeestä käy ilmi Kristiinan pettymys Ruotsista saapuneeseen päätökseen, vaikkakin hän ilmaisee osanneensa odottaa sitä. Hän myös harmittelee sitä, ettei luultavasti tule näkemään valtiopäivien kokoontumista niin kauan, kun Ruotsi osaa odottaa Kristiinan paluuta sinne. Lopulta vastoin Ruotsin omia odotuksia hän saapui paikalle valtiopäiviä varten. Vierailu Ruotsiin päättyi 5.6.1667 ja tämä jäi viimeiseksi kerraksi, kun Kristiina nähtiin siellä.⁶⁵

4.3 Kristiinasta hallitsija Puolaan?

Vuonna 1668, vuosia sen jälkeen, kun Kristiina oli joutunut hylkäämään suunnitelmansa Napolin kruunun suhteen, hänelle tarjoutui uusi mahdollisuus kruunun tavoittelemiseen. Vuotta aiemmin Puolan kuninkaan, Jan Kazimierzin (1609–1672)⁶⁶ puoliso, Louise-Marie (1611–1667), oli kuollut ja Euroopassa oli tiedossa kuninkaan olevan heikko. Louise-Marie

⁶³ Kristiinan kirje kardinaali Azzolinolle 25.8.1666

⁶⁴ Englund 2015, 167

⁶⁵ Englund 2015, 168-169

⁶⁶ Jan Kazimierz oli Puolan kuninkaana vuosina 1648-1668. Kuten Kristiina, hänkin oli osa Vaasojen sukua ja edusti Vaasojen Puolan haaraa.

taas oli ollut voimakkaampi osapuoli ja nyt hänen kuoltuaan suurpolitiikan piireissä pohdittiin kuninkaan kruunusta luopumisen mahdollisuutta.⁶⁷

Näihin aikoihin Kristiina etsi itselleen uutta "huomiopistettä", sillä hän kaipasi takaisin politiikkaan. Toisaalta Kristiinan uusi herääminen luultavasti johtui myös siitä, että hänen taloudellinen tilanteensa oli jälleen huonontunut. Kristiinalla on usein tapana ryhtyä uudelleen politiikan tekoon ja vallan havitteluun, kun hänen rahatilanteensa on siinä pisteessä, että hän ei pysty itseään elättämään sen hetkisillä tuloilla⁶⁸. Vaasa-suku, jota Kristiina itsekin edusti, oli hallinnut tähän aikaan Puolassa useiden eri kuningasten kautta. Tämä antoi Kristiinalle oikeutuksen hakea Puolan hallitsijaksi, ja samalla olisi ollut ratkaisu häntä usein piinaaviin rahapulmiin.⁶⁹

Vuoden 1668 elokuussa Kristiina otti yhteyttä Puolan paavin nuntiukseen sekä itse paaviin ja pyysi häneltä apua Puolan kruunun tavoittelemiseen. Kristiina sai paavilta tuen asiaansa ja ryhtyi ehdolle Puolan vaalikuninkaaksi.⁷⁰ Kristiinan tavoite oli pysyä naimattomana sekä lapsettomana ja ilmeisesti siksi Puolan hallitsijaksi ryhtyminen vaikutti hänestä hyvältä ajatukselta⁷¹. Vaalien aikana kävi kuitenkin ilmi, ettei Kristiinan sukupuoli tai naimattomuus ollut ongelmaton.⁷² Varhaismodernin ajan tutkimuksissa on usein esitetty, että iso osa ajan ihmisistä on ainakin, jossain vaiheessa elämäänsä mennyt ja elänyt avioliitossa. Nykyisten tutkimusten valossa on kuitenkin ilmennyt, että erityisesti Pohjois-Euroopassa iso osa ihmisistä oli naimattomia ja monet joko avioituivat myöhään, jäivät leskeksi varhain tai eivät menneet lainkaan naimisiin.⁷³ Uudempien tutkimusten valossa Kristiinan naimattomuus ei siis sinällään ollut ennen kuulumatonta. Kun kyseessä oli kuitenkin kuningatar Kristiina, Ruotsin entinen ja mahdollinen tuleva Puolan hallitsija asia ilmeisimmin nähtiin eri tavalla, sillä suvut ja erityisesti kuninkaalliset sellaiset perustuvat avioitumiselle ja perillisten hankinnalle.

⁶⁷ Englund 2007, 140-141

⁶⁸ Kristiina sai tuloja ainakin elatusmaistaan ja lisäksi Ruotsi maksoi hänelle vuosittaista tukea kruunusta luopumisen jälkeen. Tosin Ruotsin vuosittainen tuki oli usein vain pieni osa sovitusta summasta mikä osaltaan oli syynä Kristiinan taloudellisiin vaikeuksiin.

⁶⁹ Englund 2007, 140

⁷⁰ Englund 2007, 141

⁷¹ 1600-luvun Puolassa hallitsijat valittiin vaaleilla ja siksi perillisille ei ollut kruunun kannalta tarvetta.

⁷² Englund 2007, 142

⁷³ Lahtinen 2007, 153

Anu Lahtinen viittaa vuoden 2007 teoksessaan *Sopeutuvat, neuvottelevat ja kapinalliset: Naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470–1620* Kristin E. Gagerin teokseen⁷⁴. Gager on teoksessaan kirjoittanut varhaismodernin ajan naiseuteen kuuluneen äidin, kasvattajan ja hoivaajan rooli. Roolit olivat sellaisia, joita nuorten naisten oletettiin tavoittelevan. Lahtinen puolestaan kirjoittaa tähän vastauksena naimattomien aatelissisarten toiminta-alueen keskittyneen erityisesti perhepiiriin.⁷⁵ Näyttää siis siltä, että Kristiinan naimattomuus Puolan kuninkaanvaaleissa nähtiin ongelmaksi tästä syystä: naisten oletettiin haluavan perinteisen naisen rooliin eikä haluavan ”miesten tehtäviin”. Toisaalta Lahtinen kirjoittaa myös, ettei naisten rooli yhteiskunnassa välttämättä näyttänyt aatelisnaisten mielestä kadehdittavalta ja avioliittoon astuttiin pikemminkin sen tuomien etujen vuoksi.⁷⁶ Kristiinan naimattomuus ilmeisimmin nähtiin tästäkin syystä vähintäänkin oudoksuttavana, sillä hänellä ei ollut minkäänlaista aikomusta avioitua saaticka hankkia lapsia.

(-) Teen sen ilomielin; tunnustan, että pelkkä toive tästä ilosta saa minut haluamaan Puolan kruunua (-) Olen koko ikäni hartaasti toivonut tätä mahdollisuutta, mutta olosuhteeni eivät sallineet sitä (-) Mutta olen uhrannut kaiken asemani hyväksi, myös kunnianhimonni ja haluni sotaretkiin. Lopuksi – jos vaivaudutaan tutkimaan koko elämäni kulkua, mielialaani ja temperamenttiani, niin luullakseni voitaisiin olla yhtä mieltä siitä, ettei sukupuolellani ole mitään merkitystä.⁷⁷

Näin Kristiina kirjoitti kirjeessään vuonna 1668 paavin nuntiukselle Puolaan. Kirjeessä Kristiina kokee olevansa soveltuvampi valtion johtamiseen, kuin aiemmin Ruotsia hallitessaan. Hän perustelee tätä kirjeen vastaanottajalle sillä, että Ruotsia hallitessaan hän oli lapsi ja nyt varttuneempaan hän suoriutuisi hallitsemisesta paremmin. Kristiina myös esittää, ettei hänen sukupuolellaan olisi merkitystä Puolan kuningattarena.

Kristiinan kommentti, jossa hän mainitsee oman mielialansa ja temperamenttinsa, hän viittaa luultavimmin siihen, että hän ei itse kokenut olevan kovin ”naisellinen”. Kristiina oli tunnettu jo omana elinaikanaan käytöksestä ja olemuksesta, jota ei mielletty naisille tyyppilliseksi. Kristiinan käytös oli mahdollisesti peräisin hänen saamastaan kasvatuksesta,

⁷⁴ Women, Adoption and Family Life in Early Modern Paris, 1997

⁷⁵ Lahtinen 2007, 157

⁷⁶ Lahtinen 2007, 157

⁷⁷ Englund 2015, 165

joka vastasi kasvatusta, jonka kruununprinssi olisi saanut. Tämän tiedon valossa Kristiinan esitys, ettei hänen sukupuolellaan ole merkitystä, tuntuu järkeen käyväälle. Kristiina mahdollisesti koki, että hänen naiseutensa ei olisi este Puolan kruunun saamiselle, sillä hänen miehinen olemuksensa ylittää hänen sukupuolensa ‘’heikkoudet’’.

Englundin mukaan Kristiinan kiinnostus Puolan kruunuun lopahti hänen sukupuolensa tuomien ongelmien vuoksi. Kristiina jatkoi pyrkimistään Puolan kuningattareksi, mutta pienemmin panoksin. Lopulta Puolan hanke päättyi siihen, kun Kristiina sai vuonna 1669 tiedon, että Puolan kuninkaaksi oli valittu puolalainen prinssi.⁷⁸ Kristiinan yritys nousta Puolan hallitsijaksi jäi Kristiinan viimeisiksi yrityksiksi saavuttaa suuri valta-asema.

⁷⁸ Englund 2015, 177

5 Yhteenveto

Tutkielmassani tarkastelen Ruotsin kuningatar Kristiinan vallankäyttöä hänen vallassaoloaikanaan ja kruunusta luopumisensa jälkeen hänen kirjoittamissaan kirjeissä. Alkuperäislähteeksi tutkielmalleni valitsin kuusi Kristiinan kirjoittamaa kirjettä. Käsittelin Kristiinan vallankäyttöä ja sen yrityksiä alkaen Kristiinan ensimmäisistä vuosista kuningattarena ja päättyen hänen viimeiseen merkittävään vallankäytön yritykseen eli pyrkimykseen tulla Puolan hallitsijaksi.

Ruotsia hallitessa Kristiinan vallankäyttö oli erilaista verrattuna kruunusta luopumisen jälkeiseen aikaan. Ensimmäisinä vuosinaan kuningattarena Kristiinan pyrkimyksenä oli saada keskitettyä valtaa itselleen holhoojahallitukselta ja Axel Oxenstiernalta. Lähes absoluuttisen vallan Kristiina onnistui saavuttamaan vasta hallintonsa loppupuolella, mutta tämä aika ei kestänyt kauaa, sillä Kristiina luopui vallasta hyvin pian tämän jälkeen. Kruunusta luovuttuaan Kristiinan vallankäyttö muuttui pikemminkin pyrkimykseen saavuttaa valtaa esimerkiksi kruunun tavoittelun keinoin. Toisaalta Kristiina käytti valtaa henkilökohtaisessa elämässään päättämällä esimerkiksi sen, ettei koskaan mennyt naimisiin tai hankkinut lapsia.

Vallankäyttö Kristiinan kirjeissä näkyy eri tavalla jokaisessa kirjeessä. Kirjeessä Oxenstiernalle vuonna 1645 vallankäyttö näkyy tyypillisenä hallitsijan valtana, missä hän antaa käskyjä armeijan johtamista varten. Kirjeessään, jonka hän kirjoitti vuonna 1654 Chanut'ille, Kristiina vakuuttelee luopuvansa kruunusta kevyesti. Tulin analyysissäni lopputulokseen, että hän halusi käyttää valtaa nimenomaan luopumalla kruunusta, sillä se antoi mahdollisuuden hallita hänen omaa elämäänsä sen sijaan, että olisi tyytynyt yhteiskunnan hänelle asettamaan rooliin. Kardinaali Azzolinolle vuonna 1656 kirjoittamassaan kirjeessä Kristiina puhuu ja ylistää Mazarinia. Vallankäyttö tässä kirjeessä näkyy haluna hyödyntää suhteita häntä itseään tärkeämpään vallankeskiossä olevaan henkilöön. Kristiinan omalle vallan tavoittelemiselle oli hyödyllistä käyttää Mazarinin vaikutusvaltaa, jotta hän itse saavuttaisi haluamansa eli Napolin kruunun. Kahdessa kirjeessään Azzolinolle vuonna 1666 Kristiina taas pyrki käyttämään valtaa Ruotsissa entisen kuningattaren asemassa. Hän pyrki saamaan itselleen etuoikeuden katolisen uskon harjoittamiseen protestanttisessa Ruotsissa ja lisäksi hän halusi päästä vaikuttamaan valtiopäiville. Kirjeet olivat kirjoitettu Azzolinolle ja siksi ne eivät ole suoraa vallankäyttämistä, mutta niistä pystyy kuitenkin näkemään miten hän halusi käyttää valtaa

Ruotsissa. Vuonna 1668 paavin nuntiukselle kirjoitetussa kirjeessä Kristiina kirjoittaa ja pyrkii saavuttamaan valtaa Puolassa tavoittelemalla sen kruunua. Kirjeestä käy myös ilmi Kristiinan pitkälti koko elämään vaikuttanut kysymys hänen sukupuolestansa ja sen merkityksestä. Kirjeestä käy ilmi, että hän itse ei pitänyt sukupuoltaan ongelmana Puolan kruunua tavoitellessa, vaikkakin Puolassa se miellettiin ongelmaksi.

Tutkielmani pääkysymys on, miten Kristiinan vallankäyttö näkyy hänen kirjeissään. Tulin tulokseen, että hänen vallankäyttönsä näkyy kirjeissä eniten siinä, että hän pyrkii saamaan valtaa muiden hänen elämässään keskeisten ihmisten avulla, kuten esimerkiksi Mazarinin vaikutusvaltaa hyödyntämällä. Työllä on lisäksi toisena tutkimuskysymyksenä se, miten Kristiinan sukupuoli vaikutti vallankäyttöön. Tämä ei ilmene kovin monista tutkimistani Kristiinan kirjeistä, mutta paavin nuntiukselle osoitetussa kirjeessä sukupuoli tulee kuitenkin esille. Hänen sukupuolensa nähtiin keskeisenä ongelmana Puolan kuninkaanvaalien aikana ja hän pyrki kirjeessään nuntiukselle osoittamaan, ettei hänen sukupuolellaan ole merkitystä. Tutkimuskirjallisuutta tutkimalla käy ilmi, ettei Kristiinaa koskaan valittu Puolan hallitsijaksi ja tämän avulla tulen lopputulokseen, että sukupuoli oli ilmeisimmin keskeinen haitta hänen tavoitellessa Puolan kruunua ja lisää valtaa itselleen.

Vallankäyttö ei ollut kirjeissä useinkaan kovin selkeästi esillä ja tästä syystä tarvitsin työni tueksi paljon tutkimuskirjallisuutta, jotta kirjeiden sisällön syvällisempi ymmärtäminen oli mahdollista. Koen tästä huolimatta kuitenkin kirjeet hyväksi välineeksi tutkia hänen vallankäyttöään. Mahdollisesti hänen kirjoittamansa omaelämäkerta olisi saattanut toimia myös hyvänä lähteenä, mutta en ole varma olisiko vallankäyttö näkynyt siinä yhtä selkeästi kuin kirjeissä.

Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

Christina : *Christine de Suède et le cardinal Azzolino: lettres inédites (1666-1668) avec une introd. et des notes, Christine au cardinal Azzolino, Hambourg, 4 août 1666.* Paris: E. Plon, Nourrit. 1899

<https://archive.org/details/christinedesude02bildgoog/page/188/mode/2up> [haettu 2.5.2024]

Christina : *Christine de Suède et le cardinal Azzolino: lettres inédites (1666-1668) avec une introd. et des notes, Christine au cardinal Azzolino, Hambourg, 25 août 1666.* Paris: E. Plon, Nourrit. 1899

<https://archive.org/details/christinedesude02bildgoog/page/210/mode/2up> [haettu 4.5.2024]

Kristina: *Brev och skrifter: Till kardinal Decio Azzolino, Pesaro den 30 december 1656.* Kääntänyt Cecilia Huldt ja Viveca Melander. Atlantis, 2006, 114

https://web.archive.org/web/20141024033940/http://www.svenskaakademien.se/MediaBinaryLoader.axd?MediaArchive_FileID=6ba24ff2-dcc1-4c85-8232-df625bd929a7&MediaArchive_ForceDownload=true [haettu 20.2.2024]

Kristina: *Från Kristina/Drottning till Axel Oxenstierna*, 8.3.1645. Riksarkivet.

<https://sok.riksarkivet.se/dokument/oxenstierna/04013/4013t.xml> [haettu 3.3.2024]

Peter Englund: *Kuningatar Kristiina: Elämäkerta.* Suomentanut Rauno Ekholm. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki, 2007, 80–81

Peter Englund: *Kuningatar Kristiina: Tyttökuningas.* Suomentanut Rauno Ekholm. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki, 2015, 165

Tutkimuskirjallisuus

Aalto Ilana, Boxberg Laura, Iljäs Ulla ja Paalumäki Heli: *Vallan teorian historiantutkimuksessa*, Turun Historiallinen Yhdistys, 2011

Buckley Veronica: *Christina, queen of Sweden: the restless life of a European eccentric.* Harper Perennial, 2005

Clark Martin & Foot John: *Early modern Italy (16th to 18th century): From the 1490s through the 17th-century crisis*. Digitaalinen aineisto. Britannica

<https://www.britannica.com/place/Italy/Early-modern-Italy-16th-to-18th-century> [haettu 13.3.2024]

Englund Peter: *Kuningatar Kristiina: Elämäkerta*. Suomentanut Rauno Ekholm. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki, 2007.

Englund Peter: *Kuningatar Kristiina: Tyttökuningas*. Suomentanut Rauno Ekholm. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki, 2015.

Kristina: *Brev och skrifter*. Johdannon kirjoittanut Peter Englund. Atlantis, 2006.

Lahtinen Anu: *Ebba, kuningattaren sisar*. Atena, 2021.

Lahtinen Anu: *Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset: naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470–1620*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2007.

Leskelä-Kärki Maarit, Lahtinen Maarit, Lahtinen Anu, Vainio-Korhonen Kirsi: *Kirjeet ja historiantutkimus*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2011

Stolpe Sven: *Kuningatar Kristiina: Hänen aikansa ja hänen aatemaailmansa*. Suomentanut Synnöve Saraja. Werner Söderström Osakeyhtiö Porvoo, 1967

Kuvat

- David Beck: *Kuningatar Kristiina*, Kansallisgalleria, Finna

<https://www.finna.fi/Record/kansallisgalleria.AB5B1BAC99D0817933F12F4F8DC401C0?sid=4593891909> [haettu 14.3.2024]